

ФІЛОСОФІЯ.

Соціальна філософія та філософія історії

УДК 1 316

Академічна доброчесність як форма соціального контролю: механізми та філософське підґрунтя

ACADEMIC INTEGRITY AS A FORM OF SOCIAL CONTROL: MECHANISMS AND PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS

ВИСОЦЬКА Ольга – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1265-7582>

VYSOTSKA Olha – D.Sc. (Philosophy), Professor, Head of the Philosophy Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych str., Dnipro, Ukraine

Анотація. У роботі визначено механізми та філософське підґрунтя реалізації академічної доброчесності як форми соціального контролю. Важливість академічної доброчесності як форми соціального контролю полягає у формуванні моральної відповідальності, а також базових стандартів поведінки людини в освітньому середовищі та науковій діяльності. Показано зв'язок між етикою блага Аристотеля, автономною етикою І. Канта та етикою відповідальності Г. Йонаса у сучасних моделях академічної доброчесності. Доведено, що академічна доброчесність діє через внутрішні (самоконтроль) та зовнішні (моніторинг) механізми і є невід'ємною частиною інституційного порядку. Ця позиція перегукується з ідеями М. Фуко про соціальні інститути як дисциплінарні механізми впливу на поведінку людини через нагляд та санкції. Правила, стандарти та кодекси етики виступають важливими нормативними механізмами впровадження політики академічної доброчесності. Доведено ефективність соціального контролю у вигляді схвалення чи підтримки, що відіграє мотиваційну роль для прийняття рішень з боку членів академічної спільноти. Показано, що доброчесність ґрунтується на свідомій саморефлексії та бажанні діяти етично, однак також важливо посилювати соціальні та морально-ціннісні зразки доброчесної поведінки. Оскільки академічна доброчесність формується через соціальні норми та поведінкові очікування у спільноті, це актуалізує питання побудови системи стійких академічних традицій. Дотримання принципів академічної доброчесності забезпечує порядок у закладах освіти та наукових спільнотах. Проте її результативність залежить від гармонії між зовнішнім впливом і внутрішніми етичними переконаннями як інструментами формального і неформального соціального контролю. Розкрито ключове значення довіри та відповідальності у дотриманні академічної доброчесності. Індивідуальна відповідальність кожного члена академічної чи наукової спільноти є наслідком спільної довіри і закріплює зобов'язання діяти чесно не лише в рамках особистих рішень, а й у напрямі довготривалого збереження загальних стандартів діяльності.

Ключові слова: доброчесність, академічна доброчесність, мораль, цінності, соціальний контроль, культура.

Summary. The article explores the mechanisms and philosophical foundations behind implementing academic integrity as a form of social control. The significance of academic integrity lies in fostering moral responsibility and establishing basic standards of behavior within educational and scientific environments. The author illustrates the connection between Aristotle's ethics of the good, Immanuel

Kant's autonomous ethics, and Hans Jonas's ethics of responsibility in contemporary models of academic integrity. It is demonstrated that academic integrity functions through both internal mechanisms (self-control) and external mechanisms (monitoring) and is an essential component of the institutional framework. This perspective resonates with Michel Foucault's ideas about social institutions serving as disciplinary mechanisms that influence human behavior through oversight and sanctions. Rules, standards, and codes of ethics are vital normative tools for implementing academic integrity policies. The effectiveness of social control in the form of approval or support, which plays a motivational role in decision-making by members of the academic community, is proved. It is highlighted that integrity is based on conscious self-reflection and a commitment to ethical action; however, it is equally important to promote social, moral, and value-based models of virtuous behavior. Given that academic integrity is shaped by social norms and community expectations, the necessity of building a system of sustainable academic traditions arises. Adhering to the principles of academic integrity fosters order in educational institutions and scientific communities. However, its effectiveness hinges on the balance between external influences and internal ethical beliefs as mechanisms of both formal and informal social control. The crucial roles of trust and responsibility in upholding academic integrity are emphasized. The individual responsibility of each member of the academic or scientific community is a consequence of shared trust and establishes an obligation to act with integrity not only in personal decisions but also in the long-term preservation of common standards of activity.

Key words: *integrity, academic integrity, morality, values, social control, culture.*

Вступ. Принципи та правила, що регулюються мораллю та законом, можна вважати формами соціального контролю. Однією з них безумовно є академічна доброчесність як одночасно морально-ціннісне і соціально-правове явище. Однак чи завжди сам факт прояву академічної доброчесності окремої особи може бути проявом соціального контролю? Чи потрібно для цього створення базових правил, санкцій та політик, які би також були пов'язані із панівними у суспільстві способами соціальної підтримки, осуду чи очікувань? Які механізми можуть сприяти реалізації академічної доброчесності, якщо розглядати її як значущу форму соціального контролю? Усі ці питання особливо важливі сьогодні, в умовах суттєвого розмивання поняття норми, а також толерування українським суспільством проявів порушень академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень. Філософське підґрунтя концепту академічної доброчесності як форми соціального контролю можна знайти у працях Г. Йонаса [5], Н. Лумана [17], Е. Макінтайра [9], М. Фуко [11], Ф. Фукуями [12]. Взаємозв'язок академічної доброчесності із іншими інституційними практиками розглянутий у роботах таких авторів як С. Джеймісон, Р. Говард [16], Б. Барнхардт, Т. Бреттаг, М. Грін [13], Л. Марука [18] Д. Маккейб, Л. Тревіно, К. Баттерфілд [19]. У свої чергу, в Україні інституційні засади академічної доброчесності досліджені М. Бойченком [2; 3], Ю. Калиновським [7], Я. Тицькою [10]. Філософсько-антропологічний вимір академічної доброчесності розкрито такими авторами як Н. Хамітов [12], В. Жулай [4], В. Зінченко [6]. Одночасно недостатніми, на наш погляд, є дослідження академічної доброчесності як форми соціального контролю в системі інших доброчесностей, що мають регулювати поведінку сучасної людини у соціумі.

Мета статті – розкрити основні механізми реалізації академічної доброчесності як форми соціального контролю, її морально-ціннісні та інституційні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Поняття академічної доброчесності можна розглядати під різними кутами. Зокрема, М. Бойченко мислить її «як інтегральну характеристику, ядром якої є певна моральна цілісність особистості як послідовність у дотриманні власних принципів, а необхідними, атрибутивними її наслідками – характеристиками є гідність людини, яка прагне віднайти істину завдяки знанням, а також перформативність, віртуозність у досягненні

цієї мети, досконале володіння знаннями, а на цій основі – практичну успішність, досягнення прагматичної загостреності істини» [3, с. 97]. В свою чергу, Н. Хамітов описує академічну доброчесність як «здатність, яка переводить із можливого у дійсне справедливості у відношеннях студентів, викладачів і вчених, їх повагу до власної гідності та до гідності колег, а також спрямованість до щирої творчості та співтворчості – сродної праці в освітній і науковій діяльності» [12, с. 27].

Подібні визначення фіксують увагу на особистісному та морально-ціннісному вимірах академічної доброчесності. Ми ж у цьому дослідженні хочемо розглянути академічну доброчесність як систематизовану практику, що забезпечує етичну поведінку людини в освітньому та науковому середовищі. Її основним призначенням є, зокрема, виховання відповідальності, чесності та справедливості серед учасників освітнього процесу чи наукової спільноти шляхом впровадження соціального контролю – зовнішнього та внутрішнього.

Під соціальним контролем ми будемо розуміти систему механізмів та норм, спрямованих на регулювання поведінки індивідів у суспільстві з метою забезпечення відповідності соціальним очікуванням та правилам. Академічна доброчесність у такому розрізі може розглядатися як один із різновидів доброчесної поведінки особи, з одного боку, а також як форма соціального контролю, з іншого. Такий дуалізм академічної доброчесності пов'язаний з тим, що вона формується як внутрішнє моральне переконання особи та вільний вибір діяти відповідно до певних етичних принципів. Одночасно зміст та прояви останніх часто обумовлюються зовнішніми правилами, які узгоджуються окремими соціальними групами (наприклад, академічною спільнотою) або суспільством загалом.

М. Фуко, який досліджував роль інституцій у формуванні дисциплінарних аспектів управління поведінкою суб'єктів через механізми соціального контролю, показав, що освітні інституції впроваджують нормативні правила в якості інструментів регулювання поведінки особи [11, с. 63]. Академічна доброчесність у цьому ключі може бути розглянута як форма соціального контролю, яка нормалізує поведінку людини через систему нагляду та санкцій, одночасно впливаючи на її самоусвідомлення. Тому, наприклад, університети як інституції виробляють не лише знання, але й владні відносини, встановлюючи правила поведінки та стандарти якості. Академічна доброчесність у цьому випадку функціонує як форма дисциплінарного нагляду, що регулює, які знання є «легітимними» та «правильними». Якщо дисциплінарні механізми формують поведінку через інституційний контроль, то академічна доброчесність виступає інструментом такого контролю, що дозволяє стимулювати дії студентів і викладачів за допомогою системи санкцій (зниження оцінок, відрахування) та винагород (підтвердження наукових досягнень).

Академічна доброчесність сприяє формуванню певної зразкової поведінки, яка є бажаною та очікуваною. Відповідно до М. Фуко, інститути задають ці норми для контролю й управління індивідами [11, с. 78]. В освітньому середовищі норми доброчесності включають уникнення плагіату, дотримання чесності під час іспитів, етичних стандартів у наукових дослідженнях. Ідеї М. Фуко дозволяють розглянути академічну доброчесність не тільки як етичний принцип, але і як форму дисциплінарної влади, що спрямована не лише на просування чесності та відповідальності, але й на управління поведінкою учасників освітнього процесу. Такий підхід допомагає зрозуміти, що академічна доброчесність є невід'ємною частиною інституційного порядку і відіграє роль у підтримці соціального контролю через феномени нормалізації (створення відповідних норм) та самодисципліни (формування внутрішніх переконань та мотивів дій індивідів).

Соціальні правила та норми сприяють формуванню доброчесності у членів суспільства, особливо на етапах соціалізації (у школі, родині, професійній діяльності). Якщо особа бачить, що суспільство цінує чесність і карає за шахрайство чи обман, вона починає переймати ці цінності. Хоча доброчесність ґрунтується на свідомій саморефлексії та бажанні діяти етично, тобто без примусу, але наявність пануючого соціального та морально-ціннісного зразка має провідну роль.

Витоки етики суспільного блага, на якій побудована сучасна модель академічної доброчесності як форми соціального контролю, можна зустріти вже в Аристотеля, який у «Нікомаховій етиці» стверджував, що людина може набути доброчесності через практику добрих вчинків. Спочатку люди будуть дотримуватися правил через зовнішній соціальний контроль (зокрема, страх покарання), але згодом внутрішньо засвоюють ці норми як власні етичні принципи [1, с. 116]. Тобто, зовнішній контроль може перерости у внутрішню самодисципліну. У такому контексті, згідно Аристотелю, доброчесність набуває характеру звички [1, с. 118]. У цьому сенсі академічна доброчесність формує звичку діяти відповідально та чесно через повторення й підтримку позитивних моделей поведінки.

У ситуаціях, коли особи не керуються внутрішніми моральними переконаннями (відсутня доброчесність), суспільство може посилювати соціальний контроль через суворіші правила або санкції. Наприклад, системи перевірки на плагіат в академічному середовищі вводять формальний контроль для тих, хто може зловживати свободою. В умовах цифровізації суспільства контроль здійснюється як панування «паноптикуму», який М. Фуко описує як механізм, де індивід відчуває постійний нагляд і через це починає самостійно дисциплінувати себе [11, с. 59]. Зокрема, правила проведення іспитів та зворотний зв'язок із викладачами сприяють внутрішньому самоконтролю студентів. Отже, академічна доброчесність підтримує порядок та дисципліну через внутрішній контроль і зовнішні інституційні регуляції одночасно.

Слід зауважити, що соціальний контроль у вигляді виключно каральних форм не призводить до ефективних результатів. Люди схильні діяти доброчесно, якщо бачать позитивну реакцію на свої вчинки (наприклад, отримують похвалу за чесність або справедливість). Тобто найбільш доцільним є соціальний контроль у вигляді схвалення чи підтримки, оскільки він у такій формі відіграє мотиваційну роль, спонукаючи особу до внутрішньо обумовлених рішень і дій.

Джерела подібної внутрішньої вмотивованості особи знаходимо в етиці І. Канта, які описані на основі концептів морального обов'язку та автономії людини. Він вважав, що етична поведінка повинна ґрунтуватися на внутрішньому почутті обов'язку, а не на зовнішньому примусі [8, с. 98]. Ідея академічної доброчесності як морального вибору перегукується з кантівським імперативом діяти так, щоб твої вчинки могли стати загальним моральним законом. Добровільне дотримання норм доброчесності є виразом такої автономії. Академічна доброчесність у такій інтерпретації виступає обов'язком діяти чесно незалежно від обставин. Категоричний імператив передбачає, що кожна дія має відповідати універсальному моральному принципу. Для І. Канта доброчесність – це здатність людини керуватися моральними законами, встановленими розумом, а не бажаннями чи інстинктами [8, с. 107]. Тобто людина діє доброчесно не тому, що їй вигідно чи приємно, а тому, що це її обов'язок перед собою та іншими. Доброчесність вимагає свободи волі – лише вільний вибір моральної дії є морально цінним. Здатність діяти доброчесно потребує формування характеру, який відповідає моральному закону. Тому особливо важливою є роль освітніх інституцій у вихованні громадян, які будуть керуватися принципами доброчесності. Хоча І. Кант не використовував термін «академічна доброчесність», його ідеї щодо чесності, відповідальності та обов'язку можуть бути безпосередньо

застосовані до цієї сфери. У межах академічної діяльності обов'язок діяти чесно та уникати плагіату є втіленням принципів автономії та поваги до інших (наприклад, не привласнювати чужу працю та ідеї).

Якщо людина діє етично лише через страх покарання, а не через внутрішні переконання, це може створити залежність від зовнішніх стимулів. У такому разі доброчесність не формується, а люди починають уникати обману тільки через контроль, а не через переконання. Також іноді соціальні норми можуть суперечити особистим уявленням людини. Це ставить особу перед моральним вибором: слідувати власним етичним принципам чи підкорятися зовнішньому тиску. Такий конфлікт може виникати в авторитарних суспільствах або в ситуаціях моральної дилеми. Надмірний соціальний контроль в освітній системі призводить до перетворення освіти на формальний процес, позбавлений внутрішньої мотивації з боку суб'єкта, що навчається.

Контрольні заходи (наприклад, камери спостереження чи системи перевірки на плагіат) не завжди здатні виховати доброчесність. Вони можуть тимчасово знизити кількість порушень, але без зміцнення внутрішньої етичної позиції особи це не вирішує проблему довгостроково. Лише поєднання зовнішніх правил із внутрішніми переконаннями може мати акумулюючий доброчесну поведінку ефект. Наприклад, будь-які закони стають дієвими тільки тоді, коли громадянин їх дотримується не через страх покарання, а тому що визнає їх справедливими. Студент не боїться перевірки на плагіат, бо розуміє цінність власних ідей та вчиться правильно цитувати чужі думки. А викладач виконує свої обов'язки сумлінно навіть тоді, коли його не контролюють, бо слідує корпоративній етиці та власним уявленням про доброчесну поведінку.

Звідси виникає потреба у створенні системи стійких традицій академічної доброчесності. Зокрема, А. Макінтайр вважав, що доброчесність повинна бути пов'язана зі спільнотою, традиціями та практиками, а моральні якості особистості можуть бути зрозумілі лише у відповідному соціальному контексті [9, с. 329]. У такій інтерпретації академічну доброчесність слід розглядати як систему практик, що ґрунтується на спільних цінностях і традиціях академічної спільноти.

А. Макінтайр, звернувши увагу на прояви серйозної моральної кризи західного суспільства ще у 80-ті роки ХХ століття, вбачав причину цього в надмірній індивідуалізації та релятивізації цінностей, а також фрагментації моралі. Критикуючи концепцію автономної моралі І. Канта він запропонував повернутися до аристотелівської етики, для якої будь-яке індивідуальне благо має бути розглянуте в контексті суспільного блага [9, с. 318]. Тобто людина може бути доброчесною лише у спільноті, яка визначає загальні цінності та ідеали. Запропоновані академічною спільнотою традиції формують контекст для доброчесної поведінки, допомагаючи людям усвідомити свою відповідальність перед іншими. Тому доброчесність має сприяти розвитку особистості та дозволяти їй реалізувати свій потенціал через активне залучення до соціальних практик.

Оскільки поняття академічної доброчесності у перекладі з англійської буквально можна перекласти як «академічна цілісність» (*academic integrity*), це означає, що доброчесна участь у соціальних практиках забезпечує цілісність особистості та допомагає підтримувати високі стандарти діяльності. А. Макінтайр уявляв майбутнього морального героя як людину, яка усвідомлює роль традицій і доброчесностей у житті та прагне відновити втрачену моральну цілісність. Він також зазначав, що доброчесності не можна нав'язати зовні – вони формуються через досвід у рамках соціальних практик і традицій [9, с. 364].

Поєднання формальних та неформальних механізмів реалізації соціального контролю за допомогою інструментів академічної доброчесності створює умови для стабільного розвитку суспільства. Соціальний контроль через правила та санкції сприяє формуванню доброчесності,

особливо на етапах становлення особистості. Водночас добродесність виступає вищим рівнем етики, коли людина діє морально не через примус, а через внутрішні переконання. Оптимальний баланс між зовнішнім контролем та внутрішньою дією забезпечує ефективне функціонування соціальних і професійних спільнот. Тобто проблема кризи академічної добродесності, що характеризує українське суспільство, пов'язана із кризами, властивими для нашої академічної, наукової, освітянської спільнот. Зокрема, толерування корупції та інших проявів недобродесності є невід'ємним елементом суспільного життя в Україні, й вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом інституційних перетворень всередині держави.

Академічна добродесність, будучи однією з форм соціального контролю в освітньому та науковому середовищі, поєднує як зовнішні механізми регулювання (правила, санкції), так і внутрішні моральні орієнтири. Дотримання академічної добродесності сприяє порядку в освітніх спільнотах, регулює поведінку студентів і викладачів, але її ефективність залежить від збалансованості зовнішнього впливу та внутрішніх етичних переконань як механізмів формального і неформального соціального контролю.

У багатьох сучасних закладах вищої освіти діють кодекси академічної добродесності, що регламентують поведінку студентів і викладачів. Але академічна спільнота повинна очікувати добродесну поведінку від кожного з її членів. Порушення норм має викликати осуд або втрату довіри з боку колег. Поведінка викладачів та науковців здатна формувати етичні стандарти для студентів. Формальне слідування правилам без внутрішньої етики може призвести до того, що, наприклад, студенти будуть дотримуватися норм лише заради уникнення покарань, а не через внутрішні переконання. У такому випадку академічна добродесність перетворюється на поверхневий соціальний контроль без справжнього етичного змісту. Також недопустимою є надмірність соціального контролю. Коли зовнішній контроль стає надто суворим (наприклад, надмірна перевірка на плагіат), він може викликати недовіру та спротив. Це знижує мотивацію до самостійного навчання і перетворює добродесність на вимушену поведінку, а не свідомий вибір.

Ідеальний результат досягається тоді, коли зовнішній соціальний контроль стимулює розвиток внутрішньої добродесності. Це передбачає створення прозорих та справедливих правил, які допомагають усвідомити цінність добродесної поведінки особи. Також важлива підтримка під час навчання студентів, щоб вони зрозуміли важливість добродесної поведінки. Нарешті бажаним є зменшення зовнішнього контролю по мірі того, як формується внутрішня мотивація діяти етично у людини. У дослідженнях таких авторів як Т. Бретаг [14], Л. Марука [18] Д. Маккейб, Л. Тревіно, К. Баттерфілд [19] розкрито важливість застосування системних підходів у впровадженні політик добродесності у вищій освіті, які б поєднували етичне виховання із прозорістю та відповідальністю. Вони наголошували на необхідності системних підходів у впровадженні політик добродесності у вищій освіті. Зокрема, Д. Маккейб із колективом авторів довели, що добродесність не може обмежуватися лише формальними правилами чи політиками – вона має бути невід'ємною частиною культури освітніх закладів. Розвиток культури академічної добродесності вимагає зусиль усіх учасників навчального процесу: студентів, викладачів та адміністрації. Для цього, наприклад, мають бути створені у закладах вищої освіти студентські кодекси честі, які виступають важливим інструментом соціального контролю [19, р. 214].

Кодекси честі передбачають, що студенти не лише дотримуються правил добродесності, але й активно контролюють дії однокурсників. Відповідальність за добродесність переноситься на саму спільноту, що зменшує потребу в зовнішньому контролі. Згідно різних досліджень, університети, які впровадили подібні кодекси, демонстрували меншу кількість порушень правил

доброчесності [16–20]. Аналізуючи причини академічної нечесності Д. Маккейб, Л. Тревіно і К. Баттерфілд виявили, що часто саме відсутність усвідомлення значення доброчесності та слабке почуття приналежності до академічної спільноти сприяють недотриманню норм [19, р. 230].

Академічна доброчесність формується через соціальні норми та поведінкові очікування у спільноті. Якщо більшість студентів та викладачів поведуться доброчесно, це стає нормою, яку підтримують й інші. У такому разі порушення доброчесності повинно викликати не лише дисциплінарні наслідки, а й соціальне несхвалення всередині студентської спільноти. При цьому викладачі відіграють вирішальну роль у створенні атмосфери доброчесності. Їхній приклад, відкритість та справедливе ставлення мають ключове значення. Д. Маккейб із колективом авторів проводили численні емпіричні дослідження, в яких вивчали поширеність порушень правил доброчесності серед студентів та викладачів у різних закладах освіти [19; 20]. Ці роботи показали, що заклади вищої освіти з активною культурою доброчесності та кодексами честі мають значно менше випадків плагіату та інших порушень. Тобто довіра й спільні цінності в академічному середовищі є основою доброчесності.

Серед ключових понять, що описують зміст академічної доброчесності важливе місце посідають довіра та відповідальність. У цьому контексті слід звернути увагу на етику відповідальності Г. Йонаса, який пов'язує доброчесність із відповідальністю за майбутні наслідки дій, у зв'язку з чим академічна доброчесність може трактуватися в контексті необхідності враховувати довготривалі наслідки наукової роботи та освітніх практик для суспільства. Оскільки розвиток науки і технологій надає людині небачену владу змінювати навколишній світ, ця влада породжує нову моральну відповідальність не лише за сучасні, але й за майбутні покоління. Тому люди повинні враховувати довготривалі наслідки своїх дій для природи та людства, навіть якщо вони не знають напевне, якими вони будуть: «ти повинен, бо ти робиш, отже, ти можеш, тобто твоя надмірна спроможність уже наявна» [5, с. 193–194].

Г. Йонасом сформульований відомий етичний імператив, який пізніше був покладений в основу сучасної екофілософії, біоетики, а також пов'язаний із концепцією сталого розвитку: «Дій так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя» [5, с. 27–28]. У цей імператив закладена асиметрична етична модель, яка також дозволяє трактувати доброчесність в контексті соціального контролю сучасних поколінь задля блага майбутніх. На відміну від традиційної етики, яка орієнтується на взаємність і симетричні зобов'язання між людьми, Г. Йонас наголошує, що оскільки майбутні покоління не можуть взаємодіяти з сучасними людьми, на останніх накладається одностороння відповідальність – вони повинні діяти на благо тих, хто ще не народився [5, с. 70]. За цією аналогією відповідальність кожного окремого учасника академічної чи наукової спільноти виступає важливим інструментом академічної доброчесності як форми соціального контролю та інституційної практики, бо дозволяє закріплювати обов'язок діяти доброчесно не тільки в контексті ситуаційних рішень окремої людини, але й з позиції довготривалого збереження та продовження високих стандартів освітньої чи наукової діяльності всієї спільноти задля її майбутнього.

Принцип довіри також відіграє значну роль у реалізації академічної доброчесності. Так, Н. Луман у роботі «Довіра: Механізм редукції соціальної складності» вказував на потенціал довіри як інструменту конструювання майбутнього, бо вона встановлюється лише між тими, хто планує продовжувати взаємодію. З тієї точки зору довіра стає важливою формою збереження безпеки будь-якої системи, до якої, наприклад, можна віднести освітню систему [17, р. 34]. Н. Луман аналізує довіру як соціальний механізм, що зменшує невизначеність

і сприяє стабільності у взаємодії між людьми. Він підкреслює, що довіра є основою для будь-яких тривалих стосунків, включно з освітнім процесом [17, р. 36]. Тобто в академічній доброчесності довіра між викладачами та студентами створює умови для взаємної відповідальності. Інституції та норми, що забезпечують надійність і прозорість процесів, зміцнюють довіру як інструмент взаємодії. У контексті освітніх інституцій довіра забезпечує продуктивну взаємодію між студентами, викладачами та адміністрацією. Загалом довіра до системи освіти сприяє підтримці академічної доброчесності.

Схожі думки можна знайти у праці Ф. Фукуяма «Довіра: соціальні добродії та шлях до процвітання», де стверджується, що високий рівень довіри в суспільстві сприяє ефективному функціонуванню інституцій та розвитку [15, с. 154]. Довіра є ключовою для формування культури доброчесності, зокрема, в освітніх закладах. Академічна доброчесність тому може розглядатися як спільна норма, що забезпечує якісну комунікацію і прозорість. Фактично довіра виникає як результат очікувань у членів суспільства, що кожний з них буде вести себе передбачувано, згідно спільно визначених правил та норм. Звідси формуюча академічну доброчесність довіра виступає основою соціального капіталу і загальної стабільності всередині певної соціальної (академічної) групи чи суспільства загалом.

Довіра є механізмом не тільки зовнішнього соціального контролю, але й самоконтролю членів академічної спільноти, бо учасники освітнього процесу або наукової діяльності для досягнення згоди мають взаємно очікувати дотримання доброчесності. Саме довіра стає основою стосунків між ними. Втрата довіри призводить до втрати цілісності такої спільноти – учень чи студент перестає довіряти вчителю чи викладачу і, навпаки, це є причиною зниження вмотивованості як до навчання, так і викладання, деформації ціннісного значення освітніх інституцій. Криза довіри в науковому середовищі, у свою чергу, призводить до деградації наук, атомізації науковців, втрати наукового потенціалу галузей.

Висновки. Отже, академічна доброчесність може виступати формою соціального контролю, оскільки вона регулює поведінку учасників освітнього процесу через правила, санкції та соціальні очікування. Водночас її ефективність залежить від здатності перетворити зовнішній контроль на внутрішній моральний імператив. Тільки за умови, що учасники освітнього процесу приймають цінності доброчесності як власні переконання, можна досягти стійкої культури етики в навчанні та науці. Як форма соціального контролю академічна доброчесність є системою норм і цінностей, що регулює поведінку особи в академічному середовищі. Це інституційна практика, яка задає рамки для всіх учасників процесу – від студентів до викладачів та дослідників. Актуальним залишається питання формування академічної доброчесності як складової культури доброчесності – системи цінностей, норм і поведінкових практик, що сприяють відповідальності, чесності, прозорості та справедливості у всіх сферах діяльності, особливо в освіті, науці та професійній сфері. Ця культура доброчесності забезпечує не лише дотримання правил, але й формування внутрішньої мотивації діяти етично та відповідально. Також є потреба у подальших дослідженнях інтеграції інструментів штучного інтелекту в освітньому процесі та науковій діяльності в контексті визначення меж їх використання, а також соціального контролю засобами академічної доброчесності та відповідальності.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Нікомахова етика. Переклад Віктора Ставнюка. Київ: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Бойченко М. Гідність, цілісність і успішність: академічні та громадянські чесноти. *Філософська думка*. 2014. № 5. С. 110–122.

3. Бойченко М. Інституційні засади академічної доброчесності: філософсько-правова концептуалізація. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2019. № 24 (1). С. 97–114. DOI: 10.31874/2309-1606-2019-24-1-97-114
4. Жулай В. Подієвість і моральність: проблеми самоздійснення людини в сучасному світі: наукова монографія. Київ: Наукова столиця, 2023. 160 с.
5. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / пер. з нім. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
6. Зінченко В. Екзистенційно-діалогічна модель філософії освіти: освітньо-виховна та соціально-духовна комунікація у контексті суспільного розвитку. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2018. № 1 (22). С. 115–133. DOI: 10.31874/2309-1606-2018-22-1-115-133
7. Калиновський Ю. Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді. *Гілея: науковий вісник*. 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 477–482.
8. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім. І. Бурковського; наук ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
9. Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі / пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2002. 436 с.
10. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 11. С. 192–195.
11. Фуко М. Наглядати й карати. Київ: Основи, 1998. 416 с.
12. Хамітов Н. Академічна доброчесність як виклик, вимога і воля: контексти філософської антропології, етики й філософії освіти. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2023. № 29 (2). С. 27–47. DOI: 10.31874/2309-1606-2023-29-2-2
13. Barnhardt B. The «Epidemic» of cheating depends on its definition: A critique of inferring the moral quality of «Cheating in any form». *Ethics and Behavior*. 2016. № 26 (4). P. 330–343. DOI: 10.1080/10508422.2015.1026595
14. Bretag T., & Green M. The role of virtue ethics principles in academic integrity breach decision-making. *Journal of Academic Ethics*. 2014. № 12 (3). P. 165–177. DOI: 10.1007/s10805-014-9209-z
15. Fukuyama F. Trust: the Social Virtues and the Creation of Prosperity. N. Y.: Free Press Paperback, 1995. 457 p.
16. Jamieson S., Howard R. M. Rethinking the relationship between plagiarism and academic integrity. *Revue internationale des technologies en pédagogie universitaire / International Journal of Technologies in Higher Education*. 2019. Vol. 16. № 2. P. 69–85.
17. Luhmann N. Trust and Power. N. Y.: John Wiley & Sons, 1979. 208 p.
18. Maruca L. Plagiarism and its (Disciplinary) Discontents: Towards and Interdisciplinary *Theory and Pedagogy. Issues in Integrative studies*. 2006. № 21. P. 74–97.
19. McCabe D. L., Trevino L. K. and Butterfield K. D. Academic Integrity in Honor Code and Non-Honor Code Environments: A Qualitative Investigation. *Journal of Higher Education*, 1999. Vol. 70. № 2. P. 211–234.
20. Pavela G. Applying the Power of Association on Campus: A Model Code of Academic Integrity. *Journal of College and University Law*, 1997. Vol. 24. P. 97–118.

References

1. Arystotel (2002). *Nikomakhova etyka* [Nicomachean ethics]. Pereklad Viktora Stavniuka. Kyiv: Akvilon-Plius [in Ukrainian].
2. Boichenko M. (2014). Hidnist, tsilnist i uspishnist: akademichni ta hromadianski chesnoty [Dignity, integrity and success: academic and civic virtues]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*, 5, 110–122 [in Ukrainian].
3. Boichenko M. (2019). Instytutsiini zasady akademichnoi dobrochesnosti: filososfsko-pravova kontseptualizatsiia [Institutional Foundations of Academic Integrity: Philosophical and Legal Conceptualization]. *Filosofia osvity – Philosophy of Education*, 24 (1), 97–114. DOI: 10.31874/2309-1606-2019-24-1-97-114 [in Ukrainian].
4. Zhulai V. (2023). *Podiievist i moralnist: problemy samozdiisnennia liudyiny v suchasnomu sviti: naukova monohrafiia* [Eventfulness and Morality: Problems of Human Self-Realization in the Modern World: A Scientific Monograph]. Kyiv: Naukova stolytsia [in Ukrainian].

5. Yonas H. (2001). *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii* [The Principle of Responsibility. In search of ethics for technological civilization]. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
6. Zinchenko V. (2018). Ekzystentsiino-dialohichna model filosofii osvity: osvitno-vykhovna ta sotsialno-dukhovna komunikatsiia u konteksti suspilnoho rozvytku [Existential-Dialogical Model of Philosophy of Education: Educational and Social-Spiritual Communication in the Context of Social Development]. *Filosofia osvity – Philosophy of Education*, 1 (22), 115–133. DOI: 10.31874/2309-1606-2018-22-1-115-133 [in Ukrainian].
7. Kalynovskyi Yu. (2012). Akademichna chesnist yak chynnyk pravovoho vykhovannia studentskoi molodi [Academic honesty as a factor of legal education of students]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin*, 63 (№ 8), 477–482 [in Ukrainian].
8. Kant I. (2004). *Krytyka praktychnoho rozumu* [The critique of practical reason]. Per. z nim. I. Burkovskoho; nauk red. A. Iermolenko. Kyiv: Iunivers [in Ukrainian].
9. MacIntyre A. (2002). *Pislia chesnoty: Doslidzhennia z teorii morali* [After Virtue: Studies in moral theory]. Per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
10. Tytska Ya. (2018). «Akademichna dobrochesnist» ta «akademichna vidpovidalnist» u zabezpechenni yakosti osvity [«Academic integrity» and «academic responsibility» in ensuring the quality of education]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, business and law*, 11, 192–195 [in Ukrainian].
11. Foucault M. (1998). *Nahliadaty y karaty* [Supervise and punish]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
12. Khamitov N. (2023). Akademichna dobrochesnist yak vyklyk, vymoha i volia: konteksty filosofskoi antropologii, etyky y filosofii osvity [Academic Integrity as Challenge, Requirement and Will: Contexts of Philosophical Anthropology, Ethics and Philosophy of Education]. *Filosofia osvity – Philosophy of Education*, 29 (2), 27–47. DOI: 10.31874/2309-1606-2023-29-2-2 [in Ukrainian].
13. Barnhardt B. (2016). The «Epidemic» of cheating depends on its definition: A critique of inferring the moral quality of «Cheating in any form». *Ethics and Behavior*, № 26 (4). P. 330–343. DOI: 10.1080/10508422.2015.1026595
14. Bretag T., & Green M. (2014). The role of virtue ethics principles in academic integrity breach decision-making. *Journal of Academic Ethics*, № 12 (3). P. 165–177. DOI: 10.1007/s10805-014-9209-z
15. Fukuyama F. (1995). *Trust: the Social Virtues and the Creation of Prosperity*. N. Y.: Free Press Paperback, 457 p.
16. Jamieson S., Howard R. M. (2019). Rethinking the relationship between plagiarism and academic integrity. *Revue internationale des technologies en pédagogie universitaire / International Journal of Technologies in Higher Education*, № 16 (2). P. 69–85.
17. Luhmann N. (1979). *Trust and Power*. N. Y.: John Wiley & Sons, 208 p.
18. Maruca L. (2006). Plagiarism and its (Disciplinary) Discontents: Towards and Interdisciplinary. *Theory and Pedagogy. Issues in Integrative studies*, № 21. P. 74–97.
19. McCabe D. L., Trevino L. K. and Butterfield K. D. (1999). Academic Integrity in Honor Code and Non-Honor Code Environments: A Qualitative Investigation. *Journal of Higher Education*, № 70 (2). P. 211–234.
20. Pavela G. (1997). Applying the Power of Association on Campus: A Model Code of Academic Integrity. *Journal of College and University Law*, № 24. P. 97–118.